

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА ЯК ЗАСІБ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

На основі аналізу науково-методичної літератури визначено сутність поняття “науково-дослідна робота студента”. У статті розглянуто наукову роботу як засіб морального, інтелектуального, громадянського й естетичного виховання.

Ключові слова: науково-дослідна робота, виховання, розвиток.

Сучасне суспільство висуває перед педагогічною наукою завдання із формування та розвитку особистості педагога, здатної вільно орієнтуватися в умовах соціально-економічних змін. З метою досягнення ефективної професійно-педагогічної підготовки вчителів, створення інтегральної наскрізної системи виявлення та залучення молоді до наукової діяльності поряд із вирішенням ряду фундаментальних проблем методологічного характеру виникає необхідність оптимальної організації навчально-дослідної роботи студентів.

Аналіз наукових праць Ю. Бабанського, І. Беха, В. Галузинського, М. Данилова, М. Євтуха, Б. Єсіпова, В. Журавльова, С. Золотухіної, Г. Костюка, Ч. Кулісевича, Б. Ліхачова, Х. Лійметса, Є. Моносзона, В. Оніщука [1–5] дає змогу зробити висновок, що виховні завдання науково-дослідної роботи полягають у формуванні наукового світогляду; розширенні кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця; розумінні необхідності постійного оновлення й удосконалення своїх знань; формуванні загальної, педагогічної та методологічної культури, розумінні ціннісної ролі досліджень в удосконаленні знань суспільства; формуванні стійкого інтересу до пізнання педагогічного процесу і дослідної діяльності; здатності до самоосвіти та самовиховання, формування особистості майбутнього вчителя, його спрямованості, професійно значущих рис та якостей.

Разом з тим на сучасному етапі розвитку педагогічної науки відбувається поглиблення суперечностей між вимогами до особистості та діяльності вчителя та фактичним рівнем сформованості професійно-педагогічних й особистісних якостей випускників; між цілісністю особистості студента та функціональним підходом до її формування.

Метою статті є виявлення можливостей науково-дослідної роботи у процесі виховання особистості студента.

Спираючись на дослідження М. Букача, В. Гриньової, С. Єлканова, С. Золотухіної, О. Кочетова, С. Карпенчука, В. Лозової, О. Олексюк, Т. Ткаченко, Н. Щуркової, ми дійшли висновку, що науково-дослідна робота є засобом морального виховання і сприяє формуванню моральної культури як базового компонента духовного життя студентів, який характеризує їх досягнення в оволодінні основами моралі як сукупністю принципів, вимог, норм, правил, які регулюють дії в усіх сферах її життя, у формуванні моральної свідомості, розвитку моральних почуттів, виробленні звичок моральної поведінки особистості [2]. Моральна культура включає такі компоненти: індивідуальну моральну свідомість, моральні почуття, моральні відносини, поведінка і спілкування. Індивідуальна моральна

свідомість містить ідеали, погляди, переконання, прагнення особистості, що становить духовно-моральну основу формування моральної культури. Моральні почуття мають бути свідомими. Моральні стосунки виявляють особисті якості людини. Науково-дослідна робота формує такі морально-вольові якості особистості, як:

- гуманність (доброзичливе ставлення до людей, турбота про них; допомога, чуйність, повага, довіра; уважне ставлення до інтересів, бажань людей, питань, які їх турбують, до думок, почуттів оточуючих; розуміння мотивів, якими керуються люди у своїй поведінці; тактовне ставлення до їх самолюбства, гордості, гідності);

- професійна гідність (усвідомлення особистістю своїх високих моральних якостей; повага до власних якостей, тобто усвідомлення особистістю своєї професійної цінності); цілеспрямованість (здатність чітко ставити перед собою мету, систематично і послідовно досягати її).

Крім того, у результаті науково-дослідної роботи формуються цілеспрямованість, організованість, зацікавленість у справі, пунктуальність, ретельність, відповідальність, надійність, комунікабельність, доброзичливість, честолюбство, наполегливість у досягненні мети, ініціативність, рішучість, уважність, самостійність, активність, систематичність, вимогливість до процесу і результатів своєї роботи, дисциплінованість, упевненість, наполегливість, сумлінність, організованість, почуття обов'язку; активна громадянська позиція; принциповість.

Культура поведінки і спілкування втілює в собі результати виховання, ступінь розвитку моральної свідомості особистості. Знання загальних правил поведінки, основних категорій етики повинні виявлятися в діяльності, спілкуванні, відображаючи глибину засвоєння норм поведінки і здатність втілити їх у життя.

Дослідна робота є засобом формування етичних норм і зумовлює моральний вибір та ставлення студента до майбутньої професії; етичне спрямування відносин до учнів та до інших учасників педагогічного процесу; етичні відносини до соціального середовища та суспільного життя. Особливого значення набуває дотримання дослідницької етики. Студенти вчать поважати працю інших, толерантно ставитися до різних поглядів, тактовно та змістовно аналізувати і критикувати точку зору науковців, не привласнювати чужий досвід, показувати об'єктивні результати власного дослідження, приймати виважені рішення; аргументовано, логічно вести дискусію, виявляти терпимість до іншої позиції. Особливе значення науково-дослідна робота має для формування педагогічного такту.

Наукова робота студентів є важелем інтелектуального виховання. В результаті активної участі в науковій діяльності навчального закладу в особистості формуються погляди, уявлення, переконання, загальна ерудиція, культура розумової праці, науковий світогляд. Світогляд – система поглядів на об'єктивний світ і місце в ньому людини, на ставлення її до навколишньої дійсності і до самої себе, а також зумовлені цими поглядами основні життєві позиції людей, їхні переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності, ціннісні орієнтації. Основними ознаками наукового світогляду є формування поглядів і переконань на основі пізнання законів розвитку природи, суспільства і мислення, сукупність філософських, суспільно-політичних, економічних, етичних і естетичних знань.

У процесі здійснення наукового дослідження розвиваються здібності, вміння та навички, чуттєве пізнання, відчуття, сприйняття, творча уява, критич-

не мислення, абстрактно-логічна пам'ять, довільна увага. Дослідна робота є ефективним засобом формування професійного інтересу, культури мислення – сукупності вироблених людством прийомів, норм і правил розумових дій у процесі узагальненого й опосередкованого пізнання дійсності, яке виражається в умінні чітко формулювати завдання (проблеми), обирати оптимальні методи (шляхи) вирішення проблем, формулювати обґрунтовані висновки, правильно використовувати їх на практиці. Культура мислення підвищує цілеспрямованість, організованість, ефективність будь-якого виду пізнавальної діяльності.

Науково-дослідна робота є підґрунтям для формування дослідницьких якостей особистості, таких як: допитливість, спостережливість, ініціативність, почуття нового, зацікавленість у справі, об'єктивність, наполегливість у досягненні мети, готовність до ризику в прийнятті рішень; певна дослідницька сміливість, рішучість, уважність, пізнавальна самостійність, активність, систематичність, цілеспрямованість, дослідницький такт і дотримання дослідницької етики, бажання і вміння відстоювати власний аргументований погляд на проблему, різнобічність інтересів, високий рівень загальної, педагогічної та методологічної культури, кмітливість, упевненість, творчість.

Наукова робота є провідним засобом трудового виховання та формування таких рис, як:

– працелюбність (сумлінність, старанність, ретельність; систематична участь у науково-дослідній роботі; насолода від самого дослідницького процесу; зацікавленість у досягненні позитивних результатів, підвищенні ефективності навчально-виховного процесу; вміння переборювати труднощі; зосередженість, зібраність, контроль за якістю виконання; постійна потреба в трудовій діяльності, її позитивні соціальні й особисті мотиви; усвідомлення значення навчальної, дослідницької та майбутньої професійної праці для суспільства і для себе; наявність трудових умінь і навичок, їх постійне вдосконалення (вміння раціонально організувати свій час, обладнати робоче місце тощо); наполегливість;

– дисциплінованість (свідоме дотримання студентом норм і правил поведінки, чітке й організоване виконання обов'язків);

– відповідальність (звичка якісно і своєчасно виконувати роботу; добросовісність; самоконтроль).

Дослідна робота студентів є важелем громадянського виховання та ефективним засобом формування громадянськості як риси особистості, що характеризується усвідомленням нею своїх прав і обов'язків у ставленні до держави, народу, законів, норм життя; турботою про благополуччя своєї країни, збереженням нагромадженого досвіду, примноженням наукового потенціалу конкретними діями відповідно до власних переконань і цінностей, що виявляється в турботі про виховання наступних поколінь. Науково-дослідна робота формує ціннісні орієнтації; патріотичну самосвідомість, громадянську відповідальність, суспільну ініціативність і активність, готовність працювати для розвитку національної системи освіти; увагу до традицій, історії народу, його педагогічної спадщини; стійкий і глибокий інтерес до національної культури, традицій, звичаїв, прагнення до їх збереження та примноження; культуру міжнаціонального спілкування, політичну, правову, економічну й екологічну культуру. Особливого значення для формування громадянськості має поєднання управління науково-дослідною роботою з максимальним самоуправлінням.

Студентська наукова робота сприяє естетичному вихованню і спрямовує на організацію естетики середовища, формування естетичного смаку, здібностей до естетичного сприйняття процесу дослідження.

Крім того, в процесі науково-дослідної роботи формуються:

1. Система знань, яка включає дослідницькі, психолого-педагогічні, методичні, знання з предмета, володіння науковими поняттями, уявленнями; точний опис фактів, явищ із застосуванням загальнонавчальної термінології; знання педагогічних технологій, оволодіння теоретичним і практичним апаратом, методами та логікою науково-педагогічного дослідження.

2. Система вмінь, до якої входять дослідницькі, інтелектуальні, організаційні, проєктивні, навчально-інтелектуальні, аналітичні, конструктивні, комунікативні, когнітивні та загальнонавчальні вміння.

До дослідницьких вмінь належать: вміння оперувати методами педагогічного дослідження, вміння використовувати дослідні методи в інших видах діяльності; критично сприймати інформацію, самостійно її аналізувати; конструювання нового педагогічного досвіду, вміння фіксувати кожний крок дослідної роботи; здобувати знання за допомогою різних засобів інформації; вносити елементи новизни; здатність прогнозувати наслідки вживаних заходів; розробляти стратегію вирішення проблемної ситуації, вміння створювати та відбирати різноваріантні методи вирішення педагогічного завдання; вміння зосереджуватися на конкретних питаннях, не порушуючи логічний розвиток ідеї; вміння підбирати споріднені факти за їх сутнісними ознаками; вміння групувати факти, ознаки згідно із загальнонауковими правилами; аналіз фактів і явищ, виділення з них загального та одиничного, сутнісного та побічного; порівняння фактів і явищ, знаходження схожості та відмінності, випадкового та закономірного; точне визначення понять; побудова доказів та спростовувань у науковій дискусії з опорою на науку; прогнозування тенденцій розвитку, можливого змінення явища, на основі історичних та сучасних тенденцій; аналізу отриманих фактів у даних інших наук; теоретичне узагальнення (створення наукової концепції, системи поглядів на основі висновків інших досліджень).

Творче педагогічне мислення охоплює здатність усебічно аналізувати факти та явища, знаходити основний стрижень досліджуваної проблеми та формулювати на цій основі поняття й положення; здатність мати сумніви щодо укоріненних поглядів та уявлень; нестандартність мислення, аналітичний підхід до вирішення проблем, загальна ерудиція; формулювання нових педагогічних ідей та концепцій; сформований науковий світогляд; гнучкість мислення; творчий потенціал, високий рівень інтелекту, здатність ефективно використовувати розумові операції: аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, порівняння, класифікацію, абстрагування тощо; розвинуте педагогічне чуття. Ознаками творчого мислення є:

- креативність мислення (здатність продукувати нові ідеї, гіпотези, способи вираження проблемних завдань);
- інтуїція (пряме бачення суті речей, знаходження правильного вирішення проблеми без усвідомлення шляхів і способів досягнення);
- творча уява (самостійне створення нових образів, які реалізуються в оригінальних і цінних результатах діяльності);
- дивергентність мислення (альтернативність, здатність запропонувати декілька підходів до розв'язання завдання та змінювати їх, бачити проблеми, об'єкти в різних ракурсах);

- оригінальність мислення (своєрідність якостей розуму, способу розумової діяльності, здатність створювати думки, що відрізняються від загальноприйнятих поглядів);
- асоціативність мислення (здатність використовувати асоціації, у тому числі аналогії, а також віддаленість асоціацій);
- інтелектуальна активність (інтегральний пізнавально-мотиваційний показник рівня розвитку творчої особистості, що базується на інтелектуальній ініціативі);
- інтелектуальна ініціатива (продовження розумової діяльності за межами заданої ситуації, що не зумовлена ні практичними потребами, ні негативною оцінкою роботи).

3. Активне позитивне ставлення до науково-дослідної роботи, що виявляється у схильності до наукових досліджень; ступені розвитку мотивації; розумінні необхідності дослідної роботи; ціннісних орієнтаціях; творчо-пошуковій позиції, високорозвинутих пізнавальних інтересах та здібностях; дослідницькому стилі мислення; високому рівні внутрішнього прагнення до постійного оновлення та збагачення знань; прагненні до самостійного опанування знаннями; прагненні у всьому дійти суті; захопленості роботою; орієнтації на майбутню професію, моральних установках та переконаннях; прагненні за власною ініціативою брати участь у науково-дослідній роботі; переважанні особистісних мотивів.

4. Здатність до самовдосконалення (розуміння творчої самостійності та наявності прагнення до неї, прояв ініціативності й систематичності у плануванні та виконанні досліджень, різноманітність сфер прояву самостійності та відповідальності, здатність до самостійності, самооцінки, самоаналізу та самоконтролю – вміння оснóвувати свою роботу на педагогічній діагностиці, самоорганізація праці, прагнення до самоствердження, здатність до самоосвітньої діяльності, потреба в постійному самовихованні, саморозвитку, прагнення до самореалізації, рефлексія).

Висновки. Отже, потенціал науково-дослідної роботи має на меті вирішення певних завдань, у тому числі навчальних, таких як: підготовка до педагогічної діяльності; поглиблене творче засвоєння навчального матеріалу; розвиток здатності застосовувати теоретичні знання для вирішення нестандартних завдань навчання, виховання, розвитку та соціалізації дітей; оволодіння теоретичним і практичним апаратом, методами та методикою науково-педагогічного дослідження. До розвивальних завдань належать: розвиток творчого потенціалу та здібностей; інтелекту, творчого мислення; ініціативи, інтуїції, критичності мислення, креативності, забезпечення високого рівня дослідницьких умінь і навичок. Крім того, науково-дослідна робота студентів є важелем інтелектуального, морального, громадянського, трудового та естетичного виховання.

Проведене дослідження не вичерпує зазначеної проблеми. Подальшого розгляду потребують питання виховного впливу різних форм організації науково-дослідної роботи студентів.

Список використаної літератури

1. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / за ред. В.І. Лозової. – Х. : ОВС, 2006. – 496 с.
2. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання : навч. посіб. – К. : Вища школа, 1997. – 304 с.

3. Основи педагогіки і психології вищої школи : навч. посіб. / В.М. Галущинський, Н.Б. Євтух. – К. : ІНТЕЛ, 1995. – 168 с.
4. Троцько Г.В. Професійно-педагогічна підготовка студентів до виховної роботи в школі / Г.В. Троцько. – Х. : ХДПУ, 1995. – 241 с.
5. Туріщева Л.В. Професійний розвиток педагога: психологічний аспект / Л.В. Туріщева. – Х. : Основа, 2006. – 141 с.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2012.

Белостоцкая О.В. Научно-исследовательская работа как средство всестороннего развития личности студента

На основе анализа научно-методической литературы определено сущность понятия “научно-исследовательская работа студента”. В статье рассмотрена научно-исследовательская работа как средство морального, интеллектуального, гражданского и эстетического воспитания.

Ключевые слова: *научно-исследовательская работа, воспитание, развитие.*

Belostotskaya O. The research work as means of an all-around development of the person of the student

On the basis of the analysis of the scientifically-methodical literature it is defined essence of concept “research work of the student”. In article research work as means of moral, intellectual, civil and aesthetic education is considered.

Key words: *research work, the education, the development.*